

Vader at mij

Tekst: Theo Meder

Tekeningen: Charlotte Dematons in: Grimm, Lemniscaat, 2005, p. 146 en 149.

De woordspeling 'grimmig sprookje' is snel gemaakt, maar het sprookje over de Jeneverbesboom vind ik echt lichtelijk verontrustend. De aantrekkingskracht van het verhaal zal deels in het horrorgehalte gelegen hebben. Het sprookje is in het verleden relatief vaak uit de volksmond opgetekend. De Nederlandse Volksverhalenbank bevat momenteel 28 versies, en er zijn er ongetwijfeld nog meer gevonden. De meeste zijn in Nederland opgetekend rond 1900. De laatste keer dat het verhaal door volkskundigen is genoteerd, was in 1977. Ik denk dat het sprookje tegenwoordig niet erg populair meer is, omdat het geacht wordt de tere kinderziel te zeer te schaden. Om te voorkomen dat dit stukje een hordenloop aan varianten wordt, vertel ik het verhaal in mijn eigen woorden na.

Toen zijn vader hertrouwde, zag zoon Jantje de bui al hangen. Zijn stiefmoeder was een secrete. Ze maakte Jantje het leven voortdurend zuur, en trok haar eigen dochtertje Leentje steeds voor. Op een dag stuurde ze Jantje op pad met een potje om mosterd te gaan kopen.

Daarvoor moest hij over het glazen bruggetje. Schuifelend ging hij over het gladde en breekbare bruggetje. Op de terugweg ging het mis: Jantje was zo bang dat hij het potje met mosterd zou laten vallen dat hij het in beide knuisten klemde. Halverwege het bruggetje gleed hij uit: hij verloor zijn evenwicht, greep naar de leuning, en daar ging het potje - klets! - aan gruzelementen.

Huilend kwam Jantje thuis en hij had het geluk dat zijn vader thuis was, zodat hij geen klappen kreeg van zijn stiefmoeder. Maar in het voorbijgaan hoorde hij haar tussen haar tanden door sissen: "Ik krijg jou nog wel, mannetje." Jantje was nog dagenlang op zijn hoede zonder dat er iets gebeurde.

"Leentje, wil je een mooie rode appel?" hoorde hij zijn stiefmoeder op een dag roepen.

Ze trok de grote zware kist vol appels open en Leentje mocht een rode appel pakken.

Tot zijn verrassing hoorde hij zijn stiefmoeder met haar allerliefste stem roepen:

"Jantje, wil je ook een mooie appel?"

"Ja graag, moeder," antwoordde Jantje beleefd.

Terwijl Leentje weg huppelde, liep Jantje naar de kist en boog zich vol bewondering voorover om naar al die glimmende appels te kijken. Nog voordat hij er eentje kon pakken, smiet zijn stiefmoeder het zware en scherpe deksel van de kist met ongekende kracht dicht. Jantjes hoofd rolde in één keer de kist in, tussen de rode appels. De stiefmoeder nam het hoofd en het lichaam mee naar de keuken, en ze zei tegen Leentje: "We gaan soep van hem koken."

Op het hakblok hakte de stiefmoeder het lichaam van Jantje in stukken. Alles verdween in een grote pruttelende soeppan. Toen na verloop van tijd al het vlees van de botten was gekookt, haalde de stiefmoeder de beenderen weer uit de soep en gaf ze aan Leentje. Zij legde de botjes van Jantje op een doek. Toen alle botjes verzameld waren, pakte Leentje de bundel op, liep ermee de tuin in en begroef de beenderen onder de Jeneverbesboom.

's Avonds kwam vader thuis. Hij zette zich aan de keukentafel en hij kreeg een groot bord soep.

“Mmmm,” riep vader uit, “wat een heerlijke soep is dit, zeg!”
 Leentje en haar moeder hadden echter eventjes geen trek.
 “Waar is Jantje eigenlijk?” vroeg vader nadat hij de soep met smaak naar binnen had gewerkt.
 “Die is een tijdje logeren,” loog de vrouw zonder blikken of blozen.
 Een paar dagen later zaten ze weer aan tafel en plotseling zagen ze een vogel tegen het raam tikken. Toen het eenmaal de aandacht had, vloog de vogel naar de schoorsteen, en begon een liedje te zingen:

Mijn moeder slachtte mij,
 Mijn vader at mij.
 Mijn zusje Leentje
 Begroef mijn beentjes
 Onder de Jeneverbesboom.
 Rikketikketik,
 Wat een mooie vogel ben ik.

Het drietal keek elkaar verbaasd aan: dat leek de stem van Jantje wel! Opnieuw hoorden ze de stem: “Leentje kom eens, Leentje kom eens.” En Leentje ging onder de schoorsteen staan en keek naar boven. En toen liet de vogel twee gouden oorbellen naar beneden vallen. Ze waren ronduit prachtig!
 De volgende dag herhaalde zich de geschiedenis. De vogel tikte tegen het raam, zong zijn liedje door de schoorsteen, en riep ditmaal: “Vader kom eens, vader kom eens.”
 Vader ging onder de schoorsteen staan en er viel een zakhorloge met gouden ketting naar beneden.
 Op de derde dag herhaalde het ritueel zich nog eens. Weer klonk door de schoorsteen het liedje van vogel Jantje:

Mijn moeder slachtte mij,
 Mijn vader at mij.
 Mijn zusje Leentje
 Begroef mijn beentjes
 Onder de Jeneverbesboom.
 Rikketikketik,
 Wat een mooie vogel ben ik.

Ditmaal vroeg hij moeder om onder de schoorsteen te gaan staan. De stiefmoeder keek verwachtingsvol naar boven welk gouden geschenk zij zou krijgen. En toen liet Jantje een molensteen op haar hoofd vallen en het akelige wijf was op slag dood.
 In grote lijnen wordt dit Euraziatische sprookje ook al verteld in de Kinder- und Hausmärchen van de gebroeders Grimm (nr. 47) uit het begin van de negentiende eeuw. Er is wel verondersteld dat het verhaal een Germaanse oorsprong heeft, en samenhangt met heidense geloofsvoorstellingen, maar een oeroude oorsprong is nooit bewezen. Het sprookje gaat waarschijnlijk niet verder terug dan de achttiende eeuw.
 Toen ik ermee geconfronteerd werd, riep het sprookje bij mij allerlei vragen op, zoals: wie maakt er nu zoiets onpraktisch als een glazen

bruggetje? Wie straft zijn stiefkind nu zo hard voor een gebroken mosterdpotje? De neiging om het eigen kind te bevoordelen en het stiefkind te benadelen is van oudsher een bekend gegeven, maar wie is er nu zo wreed om een kind helemaal in mootjes te hakken, tot soep te koken en nota bene aan de eigen echtgenoot en vader voor te schotelen, om hem daarmee ongemerkt tot kannibaal te maken? Waarom houdt Leentje haar mond? Hoe kunnen een stel botjes (of een ziel) ineens in een vogeltje veranderen? Hoe kan dit Jantje nu zijn, en hoe kan een vogel met een mensenstem zingen? Als de vogel zingt over moord, waarom krijgt de vader dan geen argwaan en wordt de stiefmoeder niet ondervraagd? Hoe komt een vogel aan een molensteen, hoe krijgt hij die vracht naar de schoorsteen vervoerd, en hoe past een molensteen door het rookkanaal? Tot slot: hoe naïef kan een booswicht zijn door een geschenk te verwachten in plaats van een straf?

Het sprookje verwacht van de (jonge) luisteraar een suspension of disbelief, al wordt hier wel een erg groot beroep gedaan op het inlevingsvermogen in het (deels symbolische) handelingsverloop. Tezamen maakten al deze gruwelijke en onmogelijke motieven het verhaal tot een heugelijk sprookje, een grimmige vertelling over misdaad, taboe en vergelding in extreme vorm. Via het sprookje - zo zou de psychoanalyticus Bruno Bettelheim kunnen betogen - kunnen de jonge luisteraars veilig griezelen en zodoende alvast langzaam wennen aan de extremen van het menselijk bestaan.

De Nederlandse Volksverhalenbank van het DOC Volksverhaal (Meertens Instituut) bevat momenteel meer dan 40.000 verhalen. U kunt hier zoeken naar historische en hedendaagse sagen, legenden, sprookjes, moppen, raadsels en broodjeaapverhalen.

Daarnaast kunt u ook zélf een verhaal aanleveren: www.verhalenbank.nl. In deze rubriek verschijnt één van de prachtige, aangrijpende, humoristische of spannende verhalen die de Nederlandse Volksverhalenbank rijk is.